

ABSTRAKT: Niniejszy komunikat ma na celu przedstawienie nieznanego w literaturze ustaleń o obrazie Eglona Hendrika van der Neera (1635/36–1703) *Sophonisba przyjmująca kielich z trucizną* (1674), który został sprzedany przez hrabiego Jerzego Potockiego (1889–1961) w 1947 roku w Waszyngtonie. Zamyśłem autorki tekstu jest również zaprezentowanie wniosków będących efektem najnowszych badań dotyczących proveniencji dzieła, które możemy utożsamiać z obrazem przechowywanym w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych XVIII wieku w pałacu księżnej marszałkowej Izabeli z Czartoryskich Lubomirskiej (1736–1816) w Wilanowie, następnie przetransportowanym do innej rezydencji kolekcjonerki – zamku w Łańcutcie.

SŁOWA KLUCZOWE: Jerzy Potocki (1889–1961); Alfred Antoni

Potocki (1886–1958); Wilanów, pałac; Łańcut, zamek; Eglon Hendrik van der Neer (1635/36–1703), *Sophonisba przyjmująca kielich z trucizną*; Izabela z Czartoryskich Lubomirska (1736–1816); inwentarz pałacu wilanowskiego (1793); Adriaen van der Werff (1659–1722), *Sluga Tankreda wręczający Giskardzie serce Giskarda w złotym pucharze*; kolekcja rozproszona; badania proveniencyjne; The Frick Collection, Nowy York

KOMUNIKAT

Z WILANOWA DO AMERYKI (?) – O OBRAZIE *SOPHONISBA* EGLONA VAN DER NEERA

Agnieszka Woźniak-Bartyzel
Muzeum Pałacu Króla Jana III
w Wilanowie

Studia Wilanowskie
t. XXXII, 2025, s. 465–487
Rocznik, E-ISSN: 2720-0116

ABSTRACT: The aim of this communication is to report the findings, hitherto unknown in specialist literature, concerning the painting *Sophonisba Given the Cup of Poison* (1674) by Eglon Hendrik van der Neer (1635/36–1703), which was sold by Count Jerzy Potocki (1889–1961) in Washington, D.C. in the year 1947. It is also the author's intention to present the conclusions arising from the most recent research into the provenance of that work, which, in fact, can be considered to be the same painting as the one held in the first half of the 1790s in the palace at Wilanów, then owned by Princess Izabela Lubomirska née Czartoryska (1736–1816), and later transferred to another residence of this titled art collectress, the Łańcut Castle.

KEYWORDS: Jerzy Potocki (1889–1961); Alfred Antoni Potocki (1886–1958);

Wilanów Palace; Łańcut Castle; Eglon Hendrik van der Neer (1635/36–1703), *Sophonisba Given the Cup of Poison*; Izabela Lubomirska née Czartoryska (1736–1816); Wilanów Palace inventory (1793); Adriaen van der Werff (1659–1722), *Tancred's Servant Presenting the Heart of Guiscard in a Golden Cup to Guismond*; dispersed collection; provenance research; The Frick Collection, New York

Po zakończeniu misji dyplomatycznej, hrabia Jerzy Potocki (w okresie od 15 maja 1936 do 5 grudnia 1940 roku ambasador RP w Stanach Zjednoczonych Ameryki)¹ w 1947 roku w Waszyngtonie sprzedał Jamesowi P. Donovanowi obraz *Sofonisba przyjmująca kielich z trucizną (Kielich z trucizną przyniesiony Sofonisbie przez paza wysłanego przez Masynisę)* Eglona Hendrika van der Neera (1635/36–1703)² (deska, 53 x 42 cm; sygn. i dat.: „eglon van der Neer 1674”, po lewej stronie, na podstawie kolumny; obecne miejsce przechowywania nieznane)³. Kolejnym właścicielem obrazu został G. Wynberg⁴, wyłoniiony na aukcji w Sotheby’s w Londynie, obejmującej m.in. ruchomości z majątku księcia Beaufort, która odbyła się 25 czerwca 1969 roku (obiekt numer 42: *Portret damy jako Sofonisby*). Ostatnie odno-

- 1 Jerzy Potocki (1889–1961) – urodzony 21 stycznia w Wiedniu, syn Romana i jego drugiej żony Elżbiety z domu Radziwiłł, młodszy brat Alfreda Antoniego Potockiego, ostatniego ordynata łańcuckiego. W rodowym zamku w Pomorzanach (dawny powiat zborowski) posiadał kolekcję obrazów polskich malarzy współczesnych, m.in. Chelmońskiego, Brandta, Wyczółkowskiego, Malczewskiego, Kossaka i Fałata. W 1941 roku wraz z żoną Suzanitą z domu Yturregui y Orbegoso (arystokratką peruwiańską) i synem Stanisławem Alfredem osiadł w stolicy Peru, Limie. Zmarł 20 września w Genewie, gdzie mieszkał od 1958 roku. Więcej zob. A. Szklarska-Lohmannowa, *Potocki Jerzy (1889–1961)*, w: *PSB*, t. 28, z. 116, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1984–1985, s. 47–48; J. Potocki, *Żołnierz i dyplomata. Pamiętnik*, Oficyna Editions Spotkania, Warszawa 2021/2022, s. 133, 345, 348–350.
- 2 Eglon Hendrik van der Neer (1635/36–1703) – urodzony pomiędzy 23 kwietnia a 6 lutego w Amsterdamie, syn Aerta, malarza i rysownika, i jego żony Lijsbeth z domu Goverts. Wykształcony przez ojca oraz Jacoba van Loo (1614–1670). Najwcześniejszym datowanym obrazem Van der Neera jest *Portret chłopca* (Orange, Francja, 1657; w 2010 roku – kolekcja prywatna, Holandia). Latem 1687 roku uzyskał nominację na malarza nadwornego króla Hiszpanii Karola II Habsburga (panującego w latach 1665–1700). Jego nazwisko znalazło się – obok nazwisk np. Petera Paula Rubensa i Adriaena van der Werffa (zob. przypis 21) – na liście najpopularniejszych malarzy Holandii i Brabancji, sporządzonej na początku XVIII wieku przez antwerpskiego marszałda François Lemmersa. E. Schavemaker, *Eglon van der Neer (1635/36–1703). His Life and His Work*, tłum. z jęz. holenderskiego M. Hoyle, Davaco Publishers, 2010, (Aetas Aurea. Monographs on Dutch & Flemish Painting, t. 22), m.in. s. 19, 37; W. Franits, *Dutch Seventeenth-Century Genre Painting. Its Stylistic and Thematic Evolution*, wyd. drugie, Yale University Press, New Haven–London 2008, s. 250–253; P. Carpreau, *The Value of Taste. Auction Prices and the Evolution of Taste in Dutch and Flemish Golden Age Painting 1642–2011*, Harvey Miller Publishers, An Imprint of Brepols Publishers, London/Turnhout 2017, (Collectors and Dealers, t. 3), s. 63.
- 3 *Ibidem*, kat. 59, s. 474; Frick Art Reference Library (dalej: FARL) Photoarchive, *Eglon van der Neer, Sophonisba Given the Cup of Poison, 1674*, online: https://library.frick.org/permalink/01NYA_INST/d73c5u/alma991012171619707141 (dostęp: 30 I 2024). Na temat przydatności archiwów fotograficznych w FARL do badań proveniencyjnych zob. np. I. Reist, *Provenance Research Tools*, „IFAR Journal Special Issues: Provenance & Due diligence”, t. 3, 2000, nr 3/4, s. 26–31; na temat historii nowojorskiej The Frick Collection zob. np. *eadem*, *The Frick Collection: From Private Home to Public Museum*, w: *The Evolving House Museum: Art Collectors and Their Residences, Then and Now*, red. I.M. Wertz, É. Quodbach, Brill, Leiden–Boston 2024, (Studies in the History of Collecting & Art Markets, t. 20), s. 134–157.
- 4 *Ibidem*, kat. 59, s. 474; FARL Photoarchive, *Eglon van der Neer...*, *op. cit.*

towane przez Eddy'ego Schavemakera, monografistę Van der Neera, miesca przechowywania *Sofonisby* to londyńskie galerie: Blenheim (w 1970)⁵ (il. 1) i Galeria Alana Jacobsa (w 1973 roku)⁶.

Chociaż były ku temu znakomite powody, dzieło nie zaistniało dotąd w polskiej literaturze. Oznakowanie na odwrociu ramy napisem „Zamek Łańcucki” i numerem „199”⁷ przemawia na rzecz powielanego przekazu o pochodzeniu obrazu m.in. ze zbiorów łańcuckich⁸. Potoccy z Łańcuta zapoczątkowują więc skonstatowany na miarę obecnych badań fragment „łańcucha własności”⁹, który sięga wstecz zaledwie do XIX wieku¹⁰.

Autorce komunikatu udało się hipotetycznie powiązać *Sofonisbę*¹¹ z obrazem opisanym w inwentarzu pałacu księżnej Izabeli z Czartoryskich Lubomirskiej (1736–1816) w Wilanowie z 1793 roku. Pod pozycją 484 widnieje: „Sztuka na drewnie malowana Dama siedząca Kawaler przed nią siedzący Kielich Jey offiarujący” (il. 2). Obraz przewieziono następnie do Łańcuta (o czym informuje widoczny na brzegu karty dopisek „Do Łańcuta

5 W Blenheim Galleries reklamowano obraz jako pochodzący z kolekcji hr. Jerzego Potockiego z zamku w Łańcucie. Zob. *Eglon Hendrik van der Neer, Portrait of a Lady as Sophonisba* – ogłoszenie Blenheim Galleries, „Apollo: the Magazine of the Arts for Connoisseurs and Collectors”, t. 92, lipiec 1970, nr 101, il. XXXVII.

6 E. Schavemaker, *op. cit.*, kat. 59, s. 474. B. Gaetgens, *Adriaen van der Werff (1659–1722)*, Deutscher Kunstverlag, München 1987, kat. 102, s. 359–360 (jako obraz pochodzący z „handlu dziełami sztuki w Londynie”: *London, Kunsthandel*).

7 *Ibidem*, kat. 59, s. 474. Numeru „199” niestety nie udało się w trakcie kwerendy przeprowadzonej przez pracowników Muzeum-Zamku w Łańcucie powiązać z żadnym numerem spisowym zbiorów łańcuckich.

8 W łańcuckim Pokoju w Wieży, urządzonym przez Izabelę Lubomirską, „na ścianach [wisiały – przyp. A. W.-B.] szeregi dobrych, małych obrazów niderlandzkich (Van Duck [sic! – przyp. A. W.-B.], Daniel Peel, Mieris i in.) (...)”. J. Piotrowski, *Zamek w Łańcucie. Zwięzły opis dzieł i zbiorów. 107 ilustracji*, Lwów 1933, online: <https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication/1775/edition/1671?language=en> (dostęp: 7 I 2024), s. 67.

9 Proweniencja obiektu w historii sztuki bywa określana także za pomocą wyrażenia „łańcuch własności” (ang. *the chain of ownership*, również *the sequence of ownership* / *the order of ownership*). Zob. np. R.A. Joyce, *From Place to Place: Provenience, Provenance, and Archeology*, w: *Provenience. An Alternate History of Art*, red. G. Feigenbaum, I. Reist, materiały z konferencji „Provenience: The Transformative Power”, 96 konferencja College Art Association, Dallas, 21 lutego 2008, (seria: *Issues & Debates*), wyd. drugie, GRI, J. Paul Getty Trust, Los Angeles 2012, s. 48; por. N.H. Yeide, K. Akinsha, A.L. Walsh, *Chapter 4: How to Record Provenance*, w: *idem, The AAM Guide to Provenance Research*, AAM, Washington, DC 20005, 2001, s. 33.

10 „(...) **said to have been for over a hundred years in the family of Count Jerzy Potocki** [podkr. A. W.-B.], formerly Polish ambassador to the United States, from whom the picture was bought by James P. Donovan, Washington, D.C.”; FARL Photoarchive, *Eglon van der Neer*..., *op. cit.*

11 Bożenna Majewska-Maszkowska, autorka jedynej monografii mecenatu artystycznego Izabeli Lubomirskiej, nie identyfikuje obrazu. Podaje jedynie powiązania numeru 484 („Łańcut 1793”) z inwentarzami z początku XIX wieku: „ew. Łańcut inw. 1802, s. 22; inw. 1805, s. 13, poz. 24”. Zob. B. Majewska-Maszkowska, *Mecenat artystyczny Izabeli z Czartoryskich Lubomirskiej (1736–1816)*, red. nauk. tomu A. Morawińska, ZNiO, Wydawnictwo PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976, s. 370.

EGDON HENDRIK VAN DER NEER
 PORTRAIT OF A LADY AS SOPHONISBA
 Signed and dated 1674, 21 in. by 16½ in.
 Formerly in the collection of Count Jerzy Potocki,
 Lancut Castle, Poland

BLLENHEIM GALLERIES

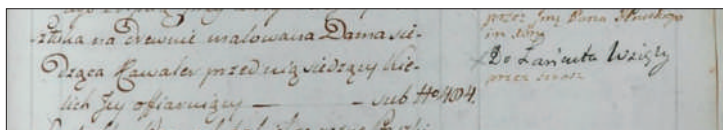
8 BLLENHEIM STREET, NEW BOND STREET, W.1

Telephone 01-493 5644

xxxvii

il. 1

Egdon Hendrik van der Neer, Portrait of a Lady as Sophonisba – ogłoszenie Blenheim Galleries

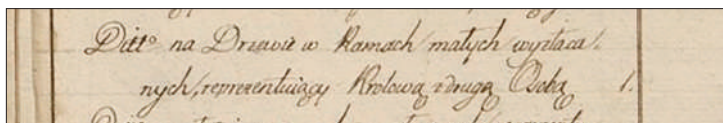

il. 2

AGAD, AGWil., ZPMiPW,
Inwentarz Pałacu
Wilanowskiego y Wszystkich
w nim znajdujących Meblow
Obrazow e.t.c. Diebus
Septembris 1793 spisany,
s. 192, fragm., rkps

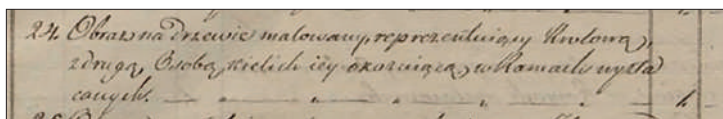
469

wzięty przez tegosz”)¹². Józef Piotrowski pisze w przewodniku po zamku w Łańcucie: „Wspaniałe zbiory niewielkiego w porównaniu z zamkiem łańcuckim, ongiś królewskiego pałacu wilanowskiego, mogą zresztą być poniekąd uważane za część zbioru łańcuckiego, gdyż, jak wiemy, były one własnością ks. marsz. Elżbiety z Czartoryskich Lubomirskiej, któremi **swobodnie i dowolnie dysponowała**”¹³. W swoich rachunkach z 1794 roku „za przeprowadzone konserwacje obrazów” Mateusz Tokarski¹⁴, być może przywołując ten właśnie obraz, odnotował pod pozycją 64: „Sopfarnizba – Oryginalne – na drzewie”¹⁵. Inwentarze zamku w Łańcucie z 1802 i 1805 roku mówią o istnieniu wizerunku królowej z „drugą Osobą”, odpowiednio: „Ditt^o na Drzewie w Ramach małych wyślaczanych, reprezentujący Krolową z drugą Osobą” (pozycja nienumerowana) (il. 3) oraz „Obraz na drzewie malowany, reprezentujący Krolową, z drugą Osobą, Kielich iey okazującą, w Ramach wyślaczanych” (pozycja 24) (il. 4)¹⁶.

il. 3

AGAD, APL, Inwentarz
Zamku Łańcuckiego miesiąca
Septembris 1802 spisany,
s. 22, fragm., rkps

il. 4

AGAD, APL, Inwentarz
Zamku Łańcuckiego spisany
Dies 1° 7bris 1805 Ann^o,
s. 13, poz. 24, fragm., rkps

- 12 *Ibidem*, s. 370. Por. AGAD, Archiwum Gospodarcze Wilanowskie (dalej: AGWil.), Zarząd Pałaców, Muzeum i Parków Wilanowskich (dalej: ZPMiPW), sygn. 171, *Inwentarz Pałacu Wilanowskiego y Wszystkich w nim znajdujących Meblow Obrazow e.t.c. Diebus Septembris 1793 spisany*, s. 192, rkps.
- 13 J. Piotrowski, *op. cit.*, s. 89.
- 14 Mateusz Tokarski (1747–1807) – prawdopodobnie urodzony w rodzinie mieszczańskiej, osiadłej na Lubelszczyźnie. „Malarz Nadworny Króla Jegomości Polskiego” Stanisława Augusta Poniatowskiego, nieoficjalnie pełniący rolę kustosa galerii królewskiej. Od 1 stycznia 1795 roku inspektor Łazienek pod zwierzchnictwem Marcella Bacciarellego. W latach 1784–94 pracował dla księżnej Izabeli Lubomirskiej (od 1792 roku kopiował i konserwował obrazy w pałacu wilanowskim). A. Bernatowicz, *Mateusz Tokarski. Z dziejów kariery malarza nadwornego*, „Biuletyn Historii Sztuki”, R. 75, 2013, nr 4, s. 776–778, 783–784.
- 15 B. Majewska-Maszkowska, *op. cit.*, s. 375.
- 16 Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Archiwum Potockich z Łańcuta (dalej: APL), sygn. 784/1, *Inwentarz Zamku Łańcuckiego miesiąca Septembris 1802 spisany*, s. 22, rkps; sygn. 784/2-3, *Inwentarz Zamku Łańcuckiego spisany Dies 1° 7bris 1805 Ann^o*, s. 13, poz. 24, rkps. Por. *ibidem*, s. 379, 389.

il. 5

Adriaen van der Werff (1659–1722), *Sluga Tankreda wręczający Giskardzie serce*, ok. 1675, technika olejna, deska, 43,5 x 36,2 cm; The Fitzwilliam Museum, Cambridge

Tytuł obrazu z kolekcji Potockich z Łańcuta nawiązuje do epizodu historycznego z Afryki Północnej końca III wieku przed Chr., przywołanego przez Tytusa Liwiusza (59 rok przed Chr. – 17 rok po Chr.) w jego monumentalnym dziele *Ab Urbe Condita* (księdze XXX, rozdziale 15)¹⁷. Sofonisba, córka generała kartagińskiego Hazdrubala, z woli ojca poślubia króla Numidii Syfaksa, który później buntuje się przeciwko supremacji Rzymu. Po przegranej bitwie Syfaks dostaje się w ręce sojusznika rzymskiego wodza Scypiona, generała Masy-nissy, któremu Sofonisba została przyobiecana jeszcze przed jej mał-

¹⁷ E. Schavemaker, *op. cit.*, kat. 59.I, s. 474.

żeństwem z Syfaksem. Na rozkaz Scypiona Masynissa wysłała Sofonisbie kielich wypełniony trucizną. Królowa umiera godną śmiercią, uniknąwszy szponów Rzymu¹⁸. **Czy jednak na pewno Sofonisba?** Identyfikacja tematu fragmentarycznej wersji obrazu Van der Neera autorstwa Adriaena van der Werffa (być może we współpracy z Van der Neerem)¹⁹ z około 1675 roku (il. 5), nabytej przez wicehrabiego Richarda Fitzwilliam (1745–1816) w 1816 roku, opiera się na zapisie z inwentarza Fitzwilliam Museum w Cambridge, w którym figuruje *Sigismonda*²⁰. Takie rozpoznanie tematu, wywodzące jego genezę z czternastowiecznej noweli o Ghismondzie Giovanniego Boccaccia (*Dekameron* IV, 1)²¹, niegdyś dotyczyło również oryginalnej kompozycji z kolekcji Jerzego Potockiego²². John Smith w swoim *catalogue raisonné* z 1833 roku tytułem *Sofonisba* opatruje dzieło z kolekcji Fitzwilliam, przypisując je wówczas Eglonowi Hendrikowi van der Neerowi²³. Na przestrzeni stuleci nie było zatem jasności co do źródła przedstawionej sceny.

18 *Ibidem*, kat. 59.I, s. 474.

19 Określenie zależności pomiędzy obydwojema obrazami podano za Schavemakerem, natomiast datowanie za Fitzwilliam Museum (Schavemaker datuje obraz z Cambridge na 1677/78 rok). Adriaen van der Werff (1659–1722) – urodzony w Kralingen niedaleko Rotterdamu, syn młynarza. Około 1671 roku wstąpił w progi pracowni malarskiej Eglona van der Neera w Rotterdamie, w której spędził cztery formacyjne lata. Poza synami Van der Neera, Aertem i Abrahamem, Van der Werff jest jego jedynym znanym uczniem. E. Schavemaker, *op. cit.*, s. 61, 217; W. Franits, *op. cit.*, s. 254.

20 Na temat obrazu Van der Werffa zob. m.in. (publikacje w kolejności chronologicznej): A. Pigler, *Barockthemen. Eine Auswahl von Verzeichnissen zur Ikonographie des 17. und 18. Jahrhunderts*, t. 2, *Profane Darstellungen*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1956, s. 440 (u Piglera wzmianka o możliwej interpretacji głównej postaci na obrazie jako Sofonisby, nie Gismondy); H. Gerson i J.W. Goodison, *Catalogue of paintings*, t. 1, *Dutch and Flemish*, J.W. Goodison i D. Sutton, *French, German, Spanish*, The Fitzwilliam Museum, Syndics of the Fitzwilliam Museum, Cambridge 1960, kat. 375, s. 141–142; B. Gaetgens, *Adriaen van der Werff...*, kat. 102, s. 359–360; P. Hecht, *De Hollandse fijnschilders: van Gerard Dou tot Adriaen van der Werff*, katalog wystawy, Rijksmuseum Amsterdam, 18.11.1989 – 25.02.1990, Rijksmuseum Amsterdam – G. Schwartz / SDU, Amsterdam – Maarssen / 's-Gravenhage 1989, kat. 28, s. 144–145; *ibidem*, kat. 59.I, s. 474.

21 Tłumaczenia włoskiego cyklu nowelistycznego *Dekameron* (1349–51) na język holenderski są znane od końca XVI stulecia. Zob. H. Gerson i J.W. Goodison, *op. cit.*, s. 141.

22 Na wystawie „Spring Exhibition. Fine XVII Century Dutch and Flemish Old Masters” obraz Eglona van der Neera prezentowano pod tytułem *Giskard i Gismonda (Guiscardo and Guismonda)*; proveniencja: kolekcja Hrabiego Jerzego Potockiego, Zamek w Łańcutcie, Polska). *Spring Exhibition. Fine XVII Century Dutch and Flemish Old Masters*, tekst: A. Jacobs, katalog wystawy, London, Alan Jacobs Gallery, 1973, s. 30–31.

23 J. Smith, *Catalogue Raisonné of the Works of the Most Eminent Dutch and Flemish Painters*, cz. 4, *Eglon Hendrick van der Neer*, London 1833, online: <https://archive.org/details/catalogueraisonn04smit/mode/2up> (dostęp: 9 II 2024), kat. 25, s. 177.

il. 6

Wygląd zewnętrzny
gmachu Ambasady RP
w Waszyngtonie, Narodowe
Archiwum Cyfrowe

Podsumowanie

Jerzy Potocki w 1936 roku urządził wnętrza Ambasady RP w Waszyngtonie (il. 6)²⁴ meblami, srebrami i obrazami przywiezionymi z pałaców w Łańcucie (przede wszystkim) i we Lwowie²⁵. Nie wiadomo, czy wśród dzieł sztuki sprowadzonych przez Potockiego do Stanów Zjednoczonych znajdował się obraz Eglona van der Neera. Powojennych sprzedaży obiektów z dziedzicznych zbiorów łańcuckich dokonywał w Ameryce również starszy brat Jerzego, Alfred (1886–1958)²⁶. Działania obydwu braci Potockich powinniśmy zresztą rozpatrywać w ogólnym kontekście udziału polskich arystokratów w niedostatecznie zbada-

24 Ambasada RP w Waszyngtonie mieści się przy 2640 16th Street, NW. Budynek został zakupiony w 1919 roku przez księcia Kazimierza Lubomirskiego, pierwszego posła II RP w Stanach Zjednoczonych. *Ibidem*, s. 197.

25 K. Jankowiak, *Hrabia Jerzy Potocki z Łańcuta – polski arystokrata w XX wieku, w: Ziemiaństwo na Lubelszczyźnie VII. Ziemiaństwo w walce i pracy na rzecz polskości i niepodległości w XIX i XX w.*, red. T. Osiński, M. Kruszyński, S. Grzechnik, K. Kot, „Materiały VII sesji naukowej *Historia pisana życiorysami. Ziemiaństwo w walce o Niepodległość* zorganizowanej w Muzeum Zamoyskich w Kozłowiec w dniach 11–13 października 2018 r.”, IPN Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Lublinie, Muzeum Zamoyskich w Kozłowiec, Lublin–Warszawa 2021, s. 300. „Salony ambasady były ślicznie urządzone. Przyjechało sporo mebli, obrazów, srebra i zastawy stołowej, które przysłała mi moja Matka i mój brat z Łańcuta, (...)”. *Ibidem*, s. 202.

26 Por. przypis 1. Np. waza stojąca (Chiny, połowa XVIII wieku; obudowa: Pierre-Philippe Thomire – przypisywana, Francja, ok. 1785; J. Paul Getty Museum, nr inw. 70.DI.115), łączona z kolekcją Izabeli Lubomirskiej (nabyta po ok. 1793 roku), trafiła do zbiorów J. Paula Getty’ego w 1953 roku. Wywieziona przezeń z Łańcuta w 1944 roku, stanowiła spuściznę Alfreda Potockiego po praprababce. Więcej zob. G. Wilson i C. Hess, *Summary Catalogue of European Decorative Arts in the J. Paul Getty Museum*, przedmowa: D. Gribbon, The J. Paul Getty Museum, Los Angeles, California 2001, kat. 277, s. 137–138.

nym jeszcze zjawisku rozproszonych prywatnych kolekcji historycznych. Odnalezienie obrazu *Sophonisba przyjmująca kielich z trucizną* pozwoli, miejmy nadzieję, ostatecznie potwierdzić jego przynależność do dawnej kolekcji Izabeli Lubomirskiej z Wilanowa i Łańcuta. Kolekcja księżnej marszałkowej spełnia przyjęte w literaturze kryteria **kolekcji rozproszonej** (czego Piotrowski miał pełną świadomość²⁷), dlatego też wymaga w przyszłości skrupulatnej rekonstrukcji w oparciu o dostępne materiały archiwalne i przekazy.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa:

Archiwum Gospodarcze Wilanowskie, Zarząd Pałaców, Muzeum i Parków Wilanowskich, sygn. 171.

Archiwum Potockich z Łańcuta, sygn. 784/1, 784/2-3.

Cyfrowe archiwa fotograficzne

Frick Art Reference Library Photoarchive, The Frick Collection, Nowy York:

Eglon van der Neer, Sophonisba Given the Cup of Poison, 1674, online: https://library.frick.org/permalink/01NYA_INST/d73c5u/alma991012171619707141 (dostęp: 30 I 2024).

RKD Research – Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis, Haga:

Eglon van der Neer, Sophonisba being offered the poisoned cup, 1674 (dated), online: <https://rkd.nl/explore/images/246314> (dostęp: 3 II 2024).

Literatura

Katalogi

Gerson H. i Goodison J.W., *Catalogue of paintings*, t. 1, *Dutch and Flemish*, Goodison J.W. i Sutton Denys, *French, German, Spanish*, The Fitzwilliam Museum, Cambridge, Syndics of the Fitzwilliam Museum, Cambridge 1960, kat. 375, s. 141–142.

Hecht P., *De Hollandse fijnschilders: van Gerard Dou tot Adriaen van der Werff*, katalog wystawy, Rijksmuseum Amsterdam, 18.11.1989–25.02.1990, Rijksmuseum Amsterdam – Gary Schwartz / SDU, Amsterdam – Maarssen / 's-Gravenhage 1989, kat. 28, s. 142–145.

Smith J., *Catalogue Raisonné of the Works of the Most Eminent Dutch and Flemish Painters*, cz. 4, *Eglon Hendrick van der Neer*, London 1833, online: <https://archive.org/details/catalogueraisonn04smit/mode/2up> (dostęp: 9 II 2024), kat. 25, s. 177.

Spring Exhibition. Fine XVII Century Dutch and Flemish Old Masters, tekst: Alan Jacobs, katalog wystawy, London, Alan Jacobs Gallery, 1973, s. 30–31.

27 „(...) bogaty zbiór zamku łañcuckiego bynajmniej nie daje nam obecnie należącego obrazu całości, ogromnej ongiś kolekcji ks. marszałkowej, rozdzielonej i rozprószonej [podkr. A. W.-B.] po wielu zbiorach, zamkach i pałacach”. *Ibidem*, s. 29.

Wilson G., Hess C., *Summary Catalogue of European Decorative Arts in the J. Paul Getty Museum*, przedm. Deborah Gribbon, The J. Paul Getty Museum, Los Angeles, California 2001, kat. 277, s. 137–138.

Opracowania

- Bernatowicz A., *Mateusz Tokarski. Z dziejów kariery malarza nadwornego*, „Biuletyn Historii Sztuki”, R. 75, 2013, nr 4, s. 775–792.
- Carpreau P., *The Value of Taste. Auction Prices and the Evolution of Taste in Dutch and Flemish Golden Age Painting 1642–2011*, Harvey Miller Publishers, An Imprint of Brepols Publishers, London/Turnhout 2017, (Collectors and Dealers, t. 3).
- Joyce R.A., *From Place to Place: Provenience, Provenance, and Archeology*, w: *Provenance. An Alternate History of Art*, red. Feigenbaum Gail, Reist Inge, materiały z konferencji „Provenance: The Transformative Power”, 96 konferencja College Art Association, Dallas, 21 lutego 2008, wydanie drugie, Getty Research Institute, J. Paul Getty Trust, Los Angeles 2012, (Issues & Debates), s. 48–60.
- Franits W., *Dutch Seventeenth-Century Genre Painting. Its Stylistic and Thematic Evolution*, wydanie drugie, Yale University Press, New Haven–London 2008.
- Gaetgens B., *Adriaen van der Werff (1659–1722)*, Deutscher Kunstverlag, München 1987.
- Jankowiak K., *Hrabia Jerzy Potocki z Łańcuta – polski arystokrata w XX wieku*, w: *Ziemiaństwo na Lubelszczyźnie VII. Ziemianie w walce i pracy na rzecz polskości i niepodległości w XIX i XX w.*, red. T. Osieński, M. Krużyński, S. Grzechnik, K. Kot, „Materiały VII sesji naukowej *Historia pisana życiorysami. Ziemiaństwo w walce o Niepodległą* zorganizowanej w Muzeum Zamoyskich w Kozłowiec w dniach 11–13 października 2018 r.”, Instytut Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Lublinie, Muzeum Zamoyskich w Kozłowiec, Lublin–Warszawa 2021, s. 285–304.
- Majewska-Maszkowska B., *Mecenat artystyczny Izabelli z Czartoryskich Lubomirskiej (1736–1816)*, red. nauk. tomu A. Morawińska, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976.
- Pigler A., *Barockthemen. Eine Auswahl von Verzeichnissen zur Ikonographie des 17. und 18. Jahrhunderts*, t. 2, *Profane Darstellungen*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1956.
- Piotrowski J., *Zamek w Łańcutie. Zwięzły opis dziejów i zbiorów. 107 ilustracji*, Lwów 1933, online: <https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication/1775/edition/1671?language=en> (dostęp: 7 I 2024).
- Reist I., *The Frick Collection: From Private Home to Public Museum*, w: *The Evolving House Museum: Art Collectors and Their Residences, Then and Now*, red. M. Iacono Wertz, É. Quodbach, Brill, Leiden–Boston 2024, (Studies in the History of Collecting & Art Markets, t. 20), s. 134–157.

- Schavemaker E., *Eglon van der Neer (1635/36–1703). His Life and His Work*, tłum. z jęz. holenderskiego Michael Hoyle, Davaco Publishers, 2010, (Aetas Aurea. Monographs on Dutch & Flemish Painting, t. 22).
- Szklarska-Lohmannowa A., *Potocki Jerzy (1889–1961)*, *Polski Słownik Biograficzny*, t. 28, z. 116, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1984–1985, s. 47–49.
- Yeide N.H., Akinsha K., Walsh A.L., *Chapter 4: How to Record Provenance*, w: *eidem, The AAM Guide to Provenance Research*, American Association of Museums, Washington 2001, s. 33–36.

Materialy prasowe

- Eglon Hendrik van der Neer, Portrait of a Lady as Sophonisba* – ogłoszenie Blenheim Galleries, „Apollo: the Magazine of the Arts for Connoisseurs and Collectors”, t. 92, lipiec 1970, nr 101, il. XXXVII.
- Reist I., *Provenance Research Tools*, „IFAR Journal”, t. 3, 2000, nr 3/4, *Provenance & Due Diligence. Proceedings of Workshop/Conference: April 29, 2000*, IFAR, s. 23–31.

Wspomnienia

- Potocki J., *Żołnierz i dyplomata. Pamiętnik*, Oficyna Editions Spotkania, Warszawa 2021/2022.

SPIS ILUSTRACJI

- s. 468 *Eglon Hendrik van der Neer, Portrait of a Lady as Sophonisba* – ogłoszenie Blenheim Galleries, „Apollo: the Magazine of the Arts for Connoisseurs and Collectors”, t. 92, lipiec 1970, nr 101, il. XXXVII
- s. 469 AGAD, AGWil., ZPMiPW, sygn. 171, *Inwentarz Pałacu Wilanowskiego y Wszystkich w nim znajdujących Meblow Obrazow e.t.c. Diebus Septembris 1793 spisany*, s. 192, fragm., rkps; fot. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie
- s. 469 AGAD, APŁ, sygn. 784/1, *Inwentarz Zamku Łańcutckiego miesiąca Septembris 1802 spisany*, s. 22, fragm., rkps; fot. AGAD
- s. 469 AGAD, APŁ, sygn. 784/2-3, *Inwentarz Zamku Łańcutckiego spisany Dies 1° 7bris 1805 Annô*, s. 13, poz. 24, fragm., rkps; fot. AGAD
- s. 470 Adriaen van der Werff (1659–1722), *Sługa Tankreda wręczający Gismondzie serce Giskarda w złotym pucharze*, ok. 1675, technika olejna, deska, 43,5 x 36,2 cm; The Fitzwilliam Museum, Cambridge (nr akc. 375); fot. Andrew Norman, The Fitzwilliam Museum, Cambridge – Creative Commons License (BY-NC-ND)
- s. 472 Wygląd zewnętrzny gmachu Ambasady RP w Waszyngtonie; fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

AGNIESZKA WOŹNIAK-BARTYZEL

Dr, adiunkt muzealny w Dziale Sztuki Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie. Absolwentka historii sztuki na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, (praca magisterska *Kolekcja gołuchowska Izabelli z Czartoryskich Działyńskiej (1830–1899) i historia jej rozproszenia po 1939 roku* w 2014). Autorka publikacji na temat historii Zbiorów Ordynacji Książąt Czartoryskich w Gołuchowie oraz kolekcji dzieł sztuki księcia Konstantego Adama Aleksandra Czartoryskiego (1773–1860).

Kontakt: awozniak@muzeum-wilanow.pl

Opracowanie wykonano w ramach prac statutowych Muzeum.